

Provazník, Lukáš

Salvator: jak se z piva stal pivní styl a poté opět pivo

Studia historica Brunensia. 2023, vol. 70, iss. 2, pp. 73-79

ISSN 1803-7429 (print); ISSN 2336-4513 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SHB2023-2-5>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.79226>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20240118

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Salvator: jak se z piva stal pivní styl a poté opět pivo

Salvator: how beer became beer style and then beer again

Lukáš Provazník / lukas.provaznik@pivnirecenze.cz

Provozovatel Ochutnávkové pivnice a lektor Sládkovy akademie, Brno, Česká republika

Abstract

The article deals with the historical development of Salvator beer, or rather its evolution from a specific beer to a style of beer and then back to the designation of a single brand of beer. Salvator beer was first brewed by Paulaner monks sometime in the 17th or 18th century and was originally known as Sankt Vater Bier. During the 19th century, the name Salvator became established and various breweries started brewing beers of that name, not only in Bavaria. By the end of the 19th century, Salvator had become the brewery's patented name for the beer which is known today as Paulaner. The article is based on an study of specific available texts, which, especially in the question of the early development from the beginning of the 17th century to the end of the 18th century, often contradict each other in some respects, or, at best, do not sufficiently complement each other in certain aspects. There are also uncertainties regarding the development at the beginning of the 19th century, in the period directly following the secularisation of the originally monastic brewery. Although the article does not answer some questions with sufficient certainty, or provides several possible answers, it may serve as a useful introduction to the subject for those interested in the history of Salvator beer. It also suggests possible directions for further research.

Keywords

Sankt Vater Bier – Salvator – Paulaner – Munich – Zacherl – Doppelbock – Francis of Paola – Order of Minims

Dnes vnímáme pivo Salvator jako prémiovou značku mnichovského pivovaru Paulaner. Vzhledem ke své historii, která může sahát až do počátku 17. století, se Salvator řadí mezi nejstarší dosud produkovaná piva. Za dobu své existence prošel mnohými proměnami ať po technologické stránce své výroby, nebo vzhledem k používaným surovinám. Tato práce se pokusí rozkrýt alespoň v náznacích některé jeho proměny. Je bohužel limitována pro autora dostupnými primárními i sekundárními zdroji, které se navíc často v některých informacích rozcházejí a zároveň, pokud bylo pracováno s digitalizovanými zdroji, byly to pouze volně dostupné online zdroje. Práce si proto neklade za cíl definitivní zodpovězení všech kladených otázek, ale spíše se pokouší o základní nástin problematiky na základě omezeného množství použitých pramenů a zdrojů.

Kromě proměn surovin a postupů své výroby prošel Salvator i změnou vnímání pivovarskou veřejností. Samozřejmě se na počátku jednalo o jedno konkrétní pivo, časem se však vyvinul ve specifický pivní typ, aby se po nějaké době opět stal pivní značkou jednoho pivovaru. Podobným vývojem prošel např. i mladší americký Steam Beer. Někjaký čas se jako parní pivo označoval specifický pivní styl, ale dnes jde o registrovanou značku pivovaru Anchor. Ostatní piva tohoto typu se dnes ve Spojených státech běžně označují jako California Common.

Pauláni a Sankt Vater Bier

Kláster v Neudeck ob der Au založil roku 1623 vévoda Vilém V. a jako první řád v něm působili basiliáni. Roku 1627, nebo 1629 je vystřídal žebравý Řád Nejmenších bratří sv. Františka z Pauly neboli Pauláni, kteří přišli na pozvání kurfiřta Maximiliána I. Bavorského. Přestože pivovar mohl být u kláštera postaven již dříve (1629), za oficiální datum vzniku se považuje rok 1634,¹ a to díky první písemné zmínce, kdy mnichovští sládkci protestovali proti prodeji piva mnichy.² Lze ale také dohledat informace, že zpočátku u kláštera pivovar nebyl. To ovšem neznamená, že by mniši vůbec nevařili pivo. Pivovar s původním názvem Lerchlbräu se mohl nacházet na Neuhauser Strasse a řád ho prý zdědil po vdově po mnichovském sládkovi v roce 1633.³ Až roku 1718 se přesunul ze Starého města přímo do Au.⁴

Řád Paulánů, který v Itálii v roce 1435 založil svatý František z Pauly, se řídil poměrně přísnými pravidly i v rámci žebравých řádů a alespoň zpočátku měl i velmi omezený jídelníček. Vzhledem k tomu, že František z Pauly byl proti jakémukoliv utrpení, tedy i zvířat, byli mniši z dnešního pohledu v podstatě vegetariáni.⁵ V postní době se ale podobně jako ostatní řády řídili heslem *liquidum non frangit ieiunium* (tekutina půstu neruší). V roce 1634 pravděpodobně obdrželi povolení k vaření piva, ale pouze pro vlastní potřebu. Dne

1 BURGER (1984), s. 13.

2 Není zcela jisté, jestli mniši pivo rozdávali, nebo prodávali. Možná je i varianta kombinace obojího.

3 BRENNAN (2023).

4 *Der Paulanerbräu* (2023).

5 Některé zdroje uvádí, že mohli konzumovat ryby.

2. dubna, tedy v den výročí smrti Františka z Pauly, pořádali mniši každoroční posvícení, na kterém prodávali, nebo rozdávali pivo. Nebyli k tomu však oprávněni, ovšem tato protiprávní činnost jim byla jednou ročně tolerována až do roku 1751, kdy jim kurfiřt Maxmilián III. Josef povolil oficiálně prodávat pivo na hodech, a to od 2. dubna pravděpodobně po dobu osmi dnů.⁶ Na jeho počest uvařili mniši zvláště silné pivo. To by mohlo znamenat, že se Sankt Vater Bier začal vařit nejdříve v roce 1751.⁷ Každý mnich měl pak nárok na 4 litry tohoto silného piva denně v době půstu.⁸ V roce 1780 jim pak kurfiřt Karel Teodor Falcký povolil neomezené (celoroční) prodávání piva veřejnosti.⁹

Encyklopedie Wikijii uvádí, že Sankt Vater Bier – předchůdce Salvatora – začali vařit už v roce 1651.¹⁰ Navíc Ronald Pattinson cituje magazín Pure Product,¹¹ podle kterého ve stejném roce obdrželi mniši povolení k výstavbě pivovaru vedle kláštera. Tato informace sice potvrzuje, že pivovar nebyl původně součástí kláštera, ale dále znejišťuje naše poznání, kdy byl Sankt Vater Bier poprvé uvařen. Stejně tak nevíme jistě, jestli ho mniši připravovali na celou postní dobu, nebo v době půstu pili slabší pivo a toto se připravovalo výhradně na posvícení. Mark Dredge, bohužel bez uvedení zdrojů, tvrdí, že postní pivo bylo slabší a Sankt Vater Bier byl připravován pouze na posvícení samotné.¹²

V roce 1773 (nebo 1774) se z Ambergu do Mnichova přestěhoval Valentin Stephan Still, známý jako bratr Barnabáš.¹³ Ten upravil recepturu, podle které se následně Salvator dále vařil. Pivovar Paulaner na svém webu tvrdí, že z tohoto receptu vychází i současná verze Salvatora. Musíme ale podotknout, že dnešní varianta Salvatora se zcela určitě značně liší od původní Barnabášovy receptury. Kromě trochu odlišných surovin¹⁴ má zásadní vliv na celkovou sensoriku piva jeho prokvašení, které je v současné době daleko hlubší. Dnešní varianta má tím pádem nižší obsah zbytkového extraktu a tím zároveň vyšší obsah alkoholu.¹⁵

Jaké pivo a jakým způsobem mniši vařili, není zcela jisté. Stejně tak nevíme, jestli hned od počátku připravovali speciální, silnější pivo na oslavu svatého Františka z Pauly. Máme však dost informací o tom, že v nám neznámou dobu, začali vařit speciální, silné pivo, kterému se zpočátku lidově říkalo Sankt Vater Bier,¹⁶ někdy Paulanerbier¹⁷ a později se vyvinulo v označení Salvator(bier).

6 Informace o délce se v různých zdrojích liší.

7 BURGER (1984), s. 23.

8 *Der Paulanerbräu* (2023).

9 BURGER (1984), s. 23.

10 *Nockherberg* (2023).

11 PATTINSON (2009a).

12 DREDGE (2020).

13 Zemřel roku 1794 nebo 1795.

14 Např. dnes se používá kombinace pšenišského a mnichovského sladu, dříve se používal pouze mnichovský. Stejně tak se změnilo složení používaných chmelů.

15 RICHMAN (1994), s. 23–24.

16 BINDER-JÖRG (1898), s. 307.

17 MAYER (1868), s. 619.

Sekularice

23. července 1799 byl klášter sekularizován. Klášter a další nemovitosti připadly Bavorskému kurfiřtství. Samotný klášter byl nejdříve přeměněn na lazaret a později na trestanecký pracovní tábor.¹⁸ Některé zdroj sice uvádějí, že pivovar byl uzavřen,¹⁹ ale pravděpodobněji je, že vaření piva byla zachováno. Na provoz pivovaru totiž dohlížel hrabě Arco von Valley, který byl kurfiřtův dvorní rada. Od roku 1803 byl údajně pod správou Řádu maltézských rytířů. V této době zde jako vrchní sládek působil Peter Ludwig, jenž se vyučil u bratra Barnabáše.²⁰ Přelomovým je rok 1806, kdy si pivovar pronajal Franz Xaver Zacherl, podle něhož se pak pivovar několik desetiletí nazýval (Zacherlbräu). Roku 1813 ho pak koupil. Po smrti Franze Xavera Zacherla, který spáchal sebevraždu v roce 1849, zdělili pivovar jeho synovci Heinrich (1815–1864) a Ludwig st. (1813–1882) Schmedererovi z Tölzu, Zacherl sám děti neměl. Jejich dědicové následně v roce 1886 převedli pivovar do majetku akciové společnosti.²¹ Zajímavý je ještě rok 1861, kdy je otevřen Salvator Keller v Nockherbergu, kde do dnešních dnů probíhá tradiční Starkbier Fest.

Jestli byla zachována kontinuita ve vaření Sankt Vater Bier, nebo jestli jeho výrobu Zacherl obnovil, nevíme jistě. Podle Císařského patentového úřadu byl název Salvator poprvé oficiálně použit v roce 1808 a vzhledem k tomu, že v pivovaru dál působil sládek, který začínal ještě v době Paulánů, je dost dobře možné, že výroba piva Svatého otce přerušena být nemusela. Ať už to bylo jakkoliv, Zacherl se brzy díky vystavování Salvatora dostal do sporu s bavorským finančním úřadem. Podle jednoho zdroje místní nařízení dovolovalo vařit pivo pouze dané minimální i maximální síly s tím, že Bock vařený ve státním pivovaru měl výjimku.²² Vzhledem k tomu, že u Salvatora se v podstatě vždy uvádí, že byl silnější než Bock,²³ musel by tomuto nařízení odporovat. Podle jiného zdroje byly v Bavorsku od roku 1811 regulovány ceny piv a Zacherl prodával Salvator-Bier draž, než byla maximální povolená prodejní cena.²⁴ Oba zdroje se ale shodují v tom, že Zacherl poslal žádost bavorskému králi Ludvíku I., který mu následně udělil výjimku.²⁵ Podána byla v roce 1836 a roku 1837 byl Salvator králem prohlášen za luxusní zboží. Mohl se tak legálně prodávat, ať už byl podle tehdejších nařízení silnější, nebo dražší než bylo povoleno.²⁶

18 BURGER (1984), s. 4.

19 DREDGE (2020).

20 BURGER (1984), s. 4.

21 SCHÄDER (1999), s. 69.

22 HORSTMANN (1886), s. 333.

23 KOLEKTIV AUTORŮ (1872), s. 125; MICHEL (1893), s. 570; MÜLLER (1854), s. 260; SUK (1882), s. 52.

24 BURGER (1984), s. 4.

25 GEBHARDT (2016), s. 40.

26 DANĚK (1852), s. 8.

Spor o patent

Dne 26. ledna 1895 v té době veřejně obchodovatelná akciová společnost, která vlastnila původní Zacherlbräu, podala u Císařského patentového úřadu v Berlíně žádost o zápis ochranné známky „Salvator.“ Ta byla skutečně 14. března 1896 zapsána do rejstříku,²⁷ ovšem až 20. června 1899 byla ochranná známka konečným rozhodnutím úřadu uznána.²⁸ Mezi léty 1896 a 1899 probíhaly soudní spory mezi pivovary, které také vařily pivo s názvem Salvator. Schäder konkrétně zmiňuje mnichovský pivovar Spaten.²⁹ Salvator jakožto styl piva již byl však v té době rozšířen, a to nejen v Bavorsku.

To, že sláva Salvatora přesahovala hranice Bavorska, si můžeme ověřit i díky reklamě pražského pivovaru U Medvídků z roku 1891, která „doporučuje dle mnichovského způsobu vařené pivo Salvator“³⁰ Podle prospektu z mezinárodní výstavy v Melbourne, která proběhla v letech 1880 až 1881, víme, že Salvator se vařil např. i v Brémách v pivovaru St. Pauli.³¹ Zároveň nebyl původní Zacherlův pivovar ani největším dodavatelem Salvatora v Mnichově. Např. Salvatorbrauerei Schwabing měl v roce 1896 v Mnichově téměř pětkrát tolik odběratelů piva Salvator.³²

Podle patentního úřadu se oficiální označení Salvator poprvé objevilo roku 1808, tedy v době, kdy v pivovaru již působil Franz Zacherl. Do té doby solitérní pivo zřejmě v průběhu 19. století začaly napodobovat další pivovary. A Salvator se tak stal spíše pivním stylem než pojmenováním pro jedno konkrétní pivo. Spor se pak vedl o to, zda je Salvator označení (místa) původu, nebo zda se jedná o obecný název. Jak už víme, Paulaner-Salvator-Brauerei (název z roku 1899) spor o patent vyhrál a ostatní pivovary musely přestat používat označení Salvator. Na samém konci 19. století tak Salvator přestává být druhem piva a stává se opět značkou. Jako druh piva se časem ujalo označení Doppelbock,³³ které se ale objevovalo i před rokem 1896. Poději se pak označení Salvator a Doppelbock začala objevovat společně, a můžeme proto usuzovat, že šlo o stejná, nebo minimálně podobná piva.³⁴ Navíc Salvator zůstal dlouho v podvědomí jako typ piva. U nás dokonce ještě v roce 1966 píše Hlaváček a Lhotský o Salvatoru jako druhu piva, a ne jako o konkrétní značce.³⁵ Dále např. americká firma Rahr Malting Co. ve své knize *A Century of Progress in Malting and Brewing* z roku 1934 uvádí Salvatora mezi ostatními styly piv.³⁶ Zároveň mnoho pivovarů sice muselo změnit název svého teď už Doppelbocku, ale často

27 *Registerversuch* (2023).

28 MICHEL (1899), s. 57.

29 SCHÄDER (1999), s. 100.

30 PATTINSON (2009b).

31 *International Exhibition* (1882), s. 259.

32 PATTINSON (2009c).

33 Kromě Doppelbocku se objevovala označení jako Doppelbier nebo Doppelmärzen.

34 ANON. (1927), s. 314, VON DRUCK (1897), s. 121

35 HLAVÁČEK–LHOTSÝ (1966), s. 453.

36 KRENNMAIR (2020), s. 78.

zachovaly sufix -ator odkazující na jeho původ. Proto se i dnes můžeme setkat s pivy jako Delictor (Hofbräu), Maximator (Augustiner), Optimator (Spaten), Triumphator (Löwenbräu), Animator (Hacker-Pschorr), Celebrator (Ayinger Privatbruerei), Bambergator (Fässla) nebo Zacherlator (Freigeist Bierkultur).

Závěr

Řadu otázek není možné doposud zodpovědět zcela jednoznačně. Žádoucí je určitě další výzkum, ideálně přímo v německých archivech, v samotném pivovaru nebo pivovarských institucích. Můžeme však říci, že nejen v minulosti ale i současnosti patří Salvator mezi nejvýznamnější piva a jako nemálo podobných prošel zajímavým vývojem. Pro něj je charakteristické, že se původní pivo proměnilo v pivní styl, aby se po čase díky patentování názvu stalo opět jednou konkrétní značkou piva. Navíc jde o jedno z mála piv nebo pivních stylů, které – sice v několikrát pozměněné podobě – přežilo do dnešních dnů. Salvator Bier vždy odrážel svou dobu. Nejdříve jako mnišské pivo, později jako symbol opravdové prémiovosti, až po současnost, kdy se prezentuje jako výborně pitelné, přestože silné a polotmavé pivo.

Literatura

- BINDER, Franz – JÖRG, Joseph Edmund (1898): *Historisch-politische Blätter für das katholische Deutschland*, München.
- BURGER, Hannes (1984): *Paulaner-Salvator-Thomasbräu AG 1634–1984*, München.
- DANĚK, Josef (1852): *Popis pivovarství na spodní kvasnice*, Praha.
- VON DRUCK, J. L. (1897): *Bericht über die Gesundheitsverhältnisse und Gesundheitsanstalten in Nürnberg, Nürnberg*.
- GEBHARDT, Heinz (2016): *Als die Oper mit Bier gelöscht wurde: Münchner Bilder und Geschichten von 1158 bis heute*, München.
- HLAVÁČEK, František – LHOTSKÝ, Alois (1966): *Pivovarství*, Praha.
- HORSTMANN, G. Henry (1886): *Consular Reminiscences*, Philadelphia.
- CHODOUNSKÝ, František (1886): *Několik listů o pivě a pivovarnictví*, Praha.
- International Exhibition* (1882): *Melbourne International Exhibition, 1880–1881: Official record containing introduction, history of exhibition, description of exhibition and exhibits, official awards of Commissioners and catalogue of exhibits*, Melbourne.
- KOLEKTIV AUTORŮ (1872): *The Third Annual Report of the State Board of Health of Massachusetts*, Boston.
- KRENNMAIR, Andreas (2018): *Historic German and Austrian Beers for the Home Brewer*, Berlin.
- KRENNMAIR, Andreas (2020): *Vienna Lager*, Berlin.
- MAYER, Josef Maria (1868): *Münchener Stadtbuch. Geschichtliche Bilder aus dem alten München*, München.
- MICHEL, Carl (1893): *Lehrbuch der Bierbrauerei: mit besonderer Berücksichtigung der bayerischen Malz- und Bier-Bereitung speciell des Münchener Brauerverfahrens*, Augsburg.

- MICHEL, Carl (1899): *Geschichte des Bieres von der ältesten Zeit bis zum Jahre 1899*, Augsburg.
- MÜLLER, P. (1854): *Handbuch für Bierbrauer*, Braunschweig.
- NESTROY, Johann – CHIAVACCI, Vincenz – GANGHOFER, Ludwig (1890): *Gesammelte Werke*, Stuttgart.
- PATTINSON, Ronald (2014): *The Homebrewer's Guide to Vintage Beers*, Beverly, Massachusetts.
- RICHMAN, Darryl (1994): *Bock. Brewers Publications*, Boulder, Colorado.
- SCHÄDER, Christian (1999): *Münchener Brauindustrie 1871–1945*, Marburg.
- SUK, Josef Tomáš (1882): *Nový Poupě: katechismus pro sladovnické učedníky a tovaryše, jakož i pro každého, kdož snadným způsobem o základech vaření piva poučení hledá*, 2. díl, Praha.
- ANON. (1927): *Zentralblatt für die gesamte Hygiene mit Einschluss der Bakteriologie und Immunitätslehre*.

Online zdroje

- BRENNAN, Gerald E.: *Paulaner Brauerei GmbH & Co. KG*. Online: <https://www.encyclopedia.com/books/politics-and-business-magazines/paulaner-brauerei-gmbh-co-kg> (10. 1. 2023).
- Der Paulanerbräu*. Online: <https://wiesnkini.de/magazin/geschichte-paulaner-brau-munchen/> (10. 1. 2023).
- DREDGE, Mark (2020): *The Real Story Of Doppelbock*. Online: <https://www.markdredge.com/post/the-real-story-of-doppelbock> (11. 1. 2023).
- Nockherberg*. Online: https://wikiji.com/wiki/Nockherberg#The_‘Salvator_Battle’_of_1888 (10. 1. 2023).
- PATTINSON, Ronald (2009a): *Salvator Beer*. Online: <http://barclayperkins.blogspot.com/2009/06/salvator-beer.html> (11. 1. 2023).
- PATTINSON, Ronald (2009b): *Bohemian Salvator*. Online: <http://barclayperkins.blogspot.com/2009/07/bohemian-salvator.html> (11. 1. 2023).
- PATTINSON, Ronald (2009c): *How Paulaner got a monopoly of Salvator*. Online: <http://barclayperkins.blogspot.com/2009/06/how-paulaner-got-monopoly-of-salvator.html> (11. 1. 2023).
- PATTINSON, Ronald (2009d): *German beer styles in 1915*. Online: <http://barclayperkins.blogspot.com/2009/09/german-beer-styles-in-1915.html> (11. 1. 2023).
- PATTINSON, Ronald (2009e): *Salvator again*. Online: <http://barclayperkins.blogspot.com/2009/11/salvator-again.html> (11. 1. 2023).
- Paulaner Brauerei*. Online: https://de.wikipedia.org/wiki/Paulaner_Brauerei (10. 1. 2023).
- Registerauskunft*. Online: <https://register.dpma.de/DPMAREGISTER/marke/register/14743/DE> (11. 1. 2023).

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

